

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
ЗНАК АННИ ВОЛОДИМИРІВНИ
на тему «**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КЛАСИЧНОГО ОРДЕРА В АРХІТЕКТУРІ**
ЛЬВОВА ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ»,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури
за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток
архітектури

Історія архітектури багатогранна і налічує декілька мовних систем, але ордерна мова виявилась найбільш стійкою та проіснувала більш ніж 25 століть. Тому увага до класичної ордерної мови зараз є істотною, бо ордер і в наші часи не втрачає популярності. На протязі багатьох століть місто Львів формувало унікальне художнє середовище, в якому поєднувались твори різних епох і стилів. Чи малу роль у цьому поліфонічному середовищі Львова відіграла ордерна архітектура. Особливого значення в ньому набули архітектурні пам'ятки, які були виконані за допомогою класичного ордера, що розвивався на протязі багатьох століть. Нас приваблює різноманітність висловлювань на ордерній мові, бо вона відтворила складні політичні та ідеологічні зміни на обличчі Львова, які відбувались у ХХ та ХХІ століттях. Зрозуміло що цей феномен різноманіття та багатогранності проявів ордерної мови Львова досить унікальний і потребує наукового дослідження.

На основі ретельного аналізу теоретичних праць, присвячених архітектурі Львова, можна констатувати, що до теперішнього часу не робилося спроби системно підійти до виявлення та дослідження пам'яток, що виконані у різних видах ордеру, тим більше класичного. Тому дана дисертаційна праця безумовно є **актуальною** і відповідає потребам подальшого розвитку наукових знань щодо класичних ордерних творів у архітектурі Львова.

Знак А. В. **вперше** ставить питання про системне дослідження інтерпретацій класичного ордера та композиційних принципів його застосування в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ століть. Завдяки цьому їй вдається створити досить цілісну картину використання класичного ордера та визначити способи його інтерпретації.

Серед **завдань**, що ставить авторка дисертації, найважливішими є побудова типології ордерних будівель, на базі якої необхідно провести «порівняльний аналіз використання класичного ордера в архітектурі Львова у загальносвітовому контексті» та визначення основних композиційних принципів застосування ордерної системи в опорядженні фасадів Львова кінця ХІХ – початку ХХІ століття (с. 2). Важливо підкреслити, що **предмет дослідження**, який формулюється як «будова та варіанти змін класичного ордера у вирішенні фасадів будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст.» пов'язаний з композиційною діяльністю архітектора, що змінювалась у цей період під впливом складних соціальних катаклізмів.

У першому розділі «**Теоретичні передумови дослідження класичного ордера в історії архітектури**» зроблено всебічний аналіз теоретичних праць,

статей и т. і., в яких є спроба або підходи щодо вирішення вказаних завдань. Ретельно описана історія виникнення ордеру, яка показує, що ордерна система набула свого класичного статусу ще у період ренесансу, а пізніше стала взірцем для архітектури наступних поколінь (Дж. Б. да Віньола). Простежено особливості осмислення класичного ордеру в архітектурній теорії ХІХ – початку ХХІ ст. Виділені етапи еволюції уявлень про ордер в світовій теорії архітектури та особливу увагу приділено вивченню цього питання в Україні. Спеціальна увага приділена уточненню понятійно-термінологічного апарата дослідження (поняття ордеру, класичного ордеру та його різновидів) та проаналізовано еволюцію використання поняття “ордер” у різні історичні періоди.

У другому розділі «**Методика проведення дослідження інтерпретації класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.**» обговорюється системний підхід до вивчення поставленої проблеми. Він включає в себе дві важливі стадії: обстеження та теоретичне осмислення. До першого входять натурне обстеження об'єктів, їх фотофіксація, схематичні обміри, фотограмметрія, анкетування тощо. До другого - включено різновиди порівняльного аналізу, типологізація, класифікація і систематизація по ряду ознак. Спеціально розроблена **методика** інтерпретації класичного ордеру включає в себе три етапи: 1. систематизація – побудова типології об'єктів; 2. морфологічний аналіз (*«за допомогою методу фотограмметрії створено моделі будівель та здійснено експорт ортофото для подальшого визначення розмірів та виконання креслення фасадів»* с. 6); 3. визначення способів інтерпретації ордеру на фасадах будівель. Ця методика в подальшому дозволяє порівнювати вибрані об'єкти, а їх загалом 235, за різними аспектами. Таким чином проводилось узагальнення та систематизація фактичного матеріалу.

Узагальнення місць розташування дозволило провести картування ареалів знаходження ордерних творів в архітектурі Львова (таб. 2.6 с. 77). На **мапі** для кожного з виявлених періодів присвоєно колір, що дозволило зрозуміти ареали розповсюдження ордерних споруд та їх зв'язок з розташуванням той чи іншої стилістики в місті Львів протягом ХХ – поч. ХХІ ст. Мапа показала важливу тенденцію – експансію ордерних споруд з історичного центру до периферії в радянський період та добу незалежності.

У третьому розділі «**Типологія класичного ордеру та принципи його використання на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст.**» А. В. Знак відтворює історичні, ідеологічні та економічні передумови застосування класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. Історичний метод дозволив відслідкувати генезу ордерної архітектури Львова кін. ХІХ ст. - поч. ХХІ ст. відповідно до зміни політичних режимів (Австро-Угорська імперія, II Річ Посполита, СРСР-тоталітарний, СРСР-посттоталітарний, незалежна Україна), що мали великий вплив на формування аутентичного образу Львова. Авторка розробляє **хронологію** та детально описує стилістичні періоди в архітектурі міста Львів у період кін. ХІХ ст. – поч. ХХІ ст., а також розробляє **типологію** споруд, в яких домінують ордерні композиції. Виявлені періоди історизму, сецесії, модернізму, тоталітаризму та доби незалежності розглядаються як особливі за змістом та технікою ордерної композиції.

Серед **принципів** застосування класичного ордеру (підрозділ 3.4. таб. 3.6), що дисертантка поділила на «загальні» та «спеціальні», найважливішим на наш погляд є **принцип залежності від контексту епохи**, який «полягає у висвітленні зміни морфологічних та семантичних властивостей ордерної системи в часі і просторі», або **принцип семантичної функції ордеру** (с. 138). Первинність художньої ідеї по відношенню до форми споруди за логікою проектування є очевидною, то мабуть краще було б поставити цей принцип першим, а не останнім. Всі інші принципи наслідують його, бо вибір міста для розташування споруди або типу ордеру, завжди залежить від того, що хоче сказати архітектор або замовник. Універсальність характеру ордерної системи полягає в її спроможності виражати будь які змісти: від величі імперії до декоративності побутових речей, тектонічності або функціональності.

Авторка резонно відмічає суттєву різницю між ордерними композиціями дорядянського, радянських та наступних періодів. Якщо перший був пов'язаний з культурними традиціями минулих століть, то наступні відрізнялись ідеологічним впливом на образну сюжеттику, а також узагальненням ідейного або функціонального змісту. У період незалежності суспільство «повертається» до осмислення художніх методів висловлювання своїх цінностей, тому увага до ордерної мови як найбільш стійкої та виразної в історії архітектури зрозуміла.

У четвертому розділі «**Способи інтерпретації класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.**» аналізується діяльність архітектора по відношенню до застосування ордеру. Дуже ретельно виконано морфологічний аналіз класичного ордеру, який поділяється на **три рівні**:

- пропорційний аналіз фасадів будівель Львова із класичним ордером та аналіз розташування ордеру на фасадах;

- модульний та пропорційний аналіз ордеру, а також порівняння ордеру із канонічними взірцями Дж. Віньоли;

- зміни будови ордерних деталей на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст., що є логічним. Слід відзначити деяку фетишизацію поняття «пропорції». Але не тільки пропорції створюють драматургію ордерної композиції. Поєднання порталів, портиків, колонад та аркад, протиставлення великих та малих ордерів, цілих або розірваних фронтонів, накладання різномасштабних шарів – все це створює неповторний шарм львівської архітектури, тому мабуть ці утворення мали знайти своє місце у дослідженні способів інтерпретації класичного ордеру. Всі ці прийоми потрібні для того щоб підкреслити те чи інше значення споруди, наприклад, коли споруда має здаватись не тим чим є насправді: у радянський тоталітарний період багатоповерховий багато-квартирний дім уявлявся палацом, офісна будівля – вавилонською вежею (палац рад у Москві). Питання в тому, яким чином це вдавалось? У ХХ-ХХІ ст. ордер в якості конструкції майже не використовувався. Отже, у вигляді півколони або пілястри ордер стає знаком, який говорить про різні речі: статус будівлі, її велич або буденність, функціональне призначення, тектоніку. З іншого боку, композиційні прийоми, такі як симетрія, пропорціонування і т. п. дають змогу архітектору підкреслити ті чи інші якості споруди, наприклад, такі прийоми, як великий ордер у 5 поверхів поряд з малим,

або ордерною аркадою стають не просто репродукцією палладіанства, а і сучасним засобом підкреслення величі або важливості споруди у конкретному контексті.

На наступному етапі прослідковано **способи інтерпретації** ордерних композицій, які поділяються на чотири види, а саме репродукція, академічна стилізація, модернізована стилізація та радикальна трансформація. Завдяки цьому композиційна діяльність постає дуже розвинутою майже на всіх етапах свого розвитку окрім радянського посттоталітарного періоду, коли ордер стає максимально редукованим та втрачає свої ордерні ознаки, та періоду незалежності України де досі не з'явилося ордерних об'єктів світового рівня.

Узагальнені вплив функціонального призначення будівлі на сюжетну палітру ордерних творів та їх композиційні принципи побудови, що знайшло відображення в таблиці 4.9.

Логічним завершенням дослідження стало порівняння композиційних прийомів які задіяні у спорудах Львова ХХ – початку ХХІ ст. з загальносвітовою та вітчизняною практикою. А. В. Знак вдається виявити спільні та відмінні тенденції розвитку класичного ордеру та навіть показати походження деяких композиційних прийомів зі світових аналогів (А. Палладіо, Ж.-А. Габріель, П.Л. Троост, Р. Бофілл та інші). Вони дуже суттєві і носять універсальний характер. Треба відзначити, що напрямком наступних досліджень можуть стати «особливості» ордерних творів в архітектурі Львова, що дозволило б виявити специфічні риси та прийоми композиційної побудови, а також типові або особливі сюжети (семантичні програми) саме для Львова.

Звичайно, представлений матеріал даного дослідження провокує дискусійний характер окремих аспектів цієї праці, зокрема:

1. На мою думку поняття **«класичного ордеру»**, яке дано в словнику, трохи застаріле (Гуляницький Н. Ф., 1984), бо воно спирається на морфологічну теорію, що панувала в радянській архітектурній теорії того часу. Сучасне поняття ордеру трактується значно ширше, як мовна система, яка об'єднує в собі стійкі семантичні, морфологічні та синтаксичні якості. А. В. Знак використовує всі ці ознаки в своєму дослідженні, але не відзначає це у визначенні поняття ордеру.

2. Деякі поняття, які використані в дисертації визивають сумніви. Наприклад, вживання поняття неокласицизм по відношенню до радянського тоталітарного періоду мало б бути замінено на Ар Деко, а поняття «історизм», що має дуже широкий спектр значень, по відношенню до ХІХ – початку ХХ століть могло б бути замінено на «еклектика», які вужче по значенню і більш відповідають сенсу змішання стилів.

3. У підрозділі 3.4 «принцип семантичної функції ордеру» здається головним, бо в залежності від художньої ідеї або ідеологічної задачі архітектори вибирають і тип ордеру, і прийоми побудови композиції. Тому в ієрархії принципів, на нашу думку, його треба було поставити першим. Таб. 3.6 переобтяжена інформацією і не дуже гарно читається.

4. Слід відзначити деяку фетишизацію поняття «пропорції», яка призвела до перелічення взаємовідношень між частинами ордеру, що дуже важко сприймається (с. 153-165).

5. В тексті забагато переліків та повторів, які потрібні для повноти викладання теми, але ускладнюють сприйняття змісту.

Втім, висловлені зауваження не знижують принципових здобутків цієї праці та її загального високого рівня.

На закінчення важливо зазначити, що робота виконана в академічному стилі та дуже вичерпна (додатки перевищують об'єм самої дисертації). Вона пройшла апробацію на наукових конференціях. Результати дослідження опубліковані в наукових теоретичних збірках, включаючи закордонні публікації. Акти про впровадження результатів наукового дослідження підтверджують практичне значення дослідження А. В. Знак для архітектурної практики і системи навчання. Автореферат відповідає змісту дисертації і розкриває її основні положення.

Враховуючи висловлене, вважаю, що дисертація «**Інтерпретація класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ століття**» відповідає вимогам ДАК України що пред'являються до кандидатських дисертацій, заслуговує високу оцінку, а її автор **Знак А. В.** заслуговує присудження наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури».

Доктор архітектури,
професор кафедри Основ архітектури
Харківського національного університету
будівництва та архітектури

О. І. Ремізова

І. БАВІВСЬКА